

Estafetteestokje

Over *Zeven minuten na middernacht* van Patrick Ness

Begin vorig jaar kreeg ik een telefoontje van een redactrice van De Geus die zei: ‘We hebben een prachtig boek aangekocht voor young adult en volwassenen, en iedereen op de uitgeverij die het heeft gelezen moest huilen. Zou jij dat willen vertalen?’

Vervolgens begon ze het hele verhaal te vertellen, dat het over een dertienjarige jongen ging wiens moeder aan een ongeneeslijke vorm van kanker lijdt, en over hoe hij daarmee moet leren omgaan, met de hulp van een monster dat af en toe verschijnt en hem verhalen vertelt. Dat idee greep me meteen aan, ook omdat ik zelf vier kinderen in die leeftijd heb. Toen we hadden opgehangen besepte ik pas dat ik direct ‘ja’ had gezegd op een boek dat ik nog niet eens had bekeken, sterker nog, waarvan ik nog niet eens de titel of de naam van de schrijver had gehoord. Dat was me nog nooit overkomen. Natuurlijk kreeg ik het boek *A Monster Calls* van Patrick Ness diezelfde dag nog toegestuurd en heb ik het direct gelezen, en ook ik hield het niet droog. En toch is het boek verre van sentimenteel. Uiterst beheerst, in korte, krachtige zinnen, schetst Patrick Ness de innerlijke strijd van de jongen die zijn eigen gevoelens niet onder controle weet te krijgen. Ness laat voelen wat dat is, iemand moeten loslaten en voor altijd kwijt zijn. De prachtige, donkere tekeningen van Jim Kay passen daar heel goed bij.

Maar eerst wil ik het hebben over Siobhan Dowd, de schrijfster die het idee voor *Zeven minuten na middernacht* bedacht. Zelf kende ik haar of haar boeken niet, maar een vriendin van me, Christel Jansen, zelf ook schrijfster van onder meer kinderboeken, bleek in 1990 een paar maanden met haar te hebben samengewerkt in Londen en zij kon me veel over haar vertellen, zodat Dowd als persoon ineens een stuk dichterbij kwam.

Siobhan Dowd was een Brits-Ierse die zich jarenlang inzette voor vervolgd schrijvers wereldwijd, namens het Writers in Prison Committee, en die onder andere een stichting in het leven riep voor de met de dood bedreigde Salman Rushdie. Haar grote doorbraak als jeugdboekenschrijfster kwam in 2006 met het boek *A Swift Pure Cry*. Begin 2007 verscheen een nieuw jeugdboek van haar hand, en korte tijd later kreeg ze te horen dat ze aan een agressieve vorm van borstkanker leed. In de maanden

voor haar dood schreef ze nog een tweetal boeken die postuum verschenen. Vier van haar boeken zijn ook in Nederland uitgebracht; een vertaald door Dineke Bijlsma en drie door Tjalling Bos. Behalve dat ze doorging met boeken schrijven richtte ze ook het Siobhan Dowd Trust op, een fonds waarin alle royalty's van haar boeken terechtkomen, ter bevordering van de lees- en schrijfvaardigheid van kinderen in achterstandswijken. Bovendien bedacht ze het idee voor *Zeven minuten na middernacht*, maar ze kreeg niet meer de tijd om dat uit te werken; ze overleed in augustus 2007 op 47-jarige leeftijd.

Maar het idee was er; Dowd had al een aantal personages en ook de figuur van het monster op papier gezet. Aangezien Siobhan Dowd met dezelfde redacteur werkte als fantasy-auteur Patrick Ness, kreeg Ness de vraag voorgelegd of hij het idee wilde uitwerken. Hij is een Amerikaans-Britse schrijver en journalist, woonachtig in Londen, die al twee romans voor volwassenen op zijn naam had staan en in 2008 het eerste deel had gepubliceerd van de inmiddels veelgeprezen Chaos-trilogie voor young adult, die in Nederland is verschenen bij Uitgeverij Moon in de vertaling van Ineke Lenting. In het voorwoord van *Zeven minuten na middernacht* schrijft Ness: 'Jammer genoeg heb ik Siobhan Dowd nooit persoonlijk ontmoet. Ik ken haar alleen zoals de meeste mensen haar zullen kennen – via haar geweldige boeken. (...). Toen ze mij vroegen of ik haar voorwerk wilde uitbouwen tot een boek, aarzelde ik. Wat ik niet zou willen – niet zou kunnen – was een boek schrijven terwijl ik haar stem probeerde na te apen. (...) Maar het mooie van goede ideeën is dat ze nieuwe ideeën voortbrengen. Bijna onwillekeurig kreeg ik andere gedachten ingefluisterd door Siobhans ideeën.' Volgens Ness was het alsof hij een estafettestokje in de hand kreeg gedrukt en ermee moest rennen. En dat deed hij.

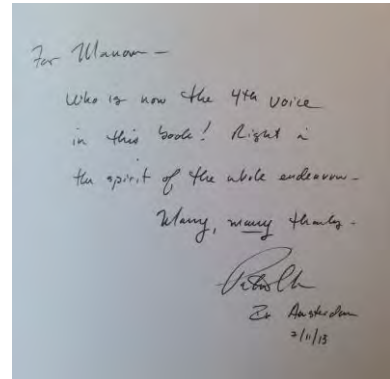
Het resultaat is een boek dat volgens recensenten in Engeland niet typisch Dowd was en ook niet typisch Ness, maar waarin wel de invloed van beide schrijvers voelbaar was. Dezelfde redacteur die Ness gevraagd had, vroeg ook illustrator Jim Kay om tekeningen te maken bij het verhaal. Het boek kwam tot stand zonder dat Ness en Kay bij elkaar kwamen. Het zijn prachtige, dreigende illustraties geworden, waarvan ik er dan ook graag een aantal laat zien hier. Na de publicatie hebben Ness en Kay elkaar overigens wel ontmoet, bijvoorbeeld in The Barbican Centre in Londen waar deze foto gemaakt is, nadat ze allebei een prijs in ontvangst hadden genomen voor *Zeven minuten na*

middernacht: links Patrick Ness met zijn tweede opeenvolgende Carnegie Medal voor het beste jeugdboek, rechts Jim Kay met de Kate Greenaway Medal voor de beste illustraties; het was de eerste keer in ruim vijftig jaar dat de beide prijzen naar één boek gingen.

Toen Patrick Ness bij de verschijning van de Nederlandse vertaling een bezoek bracht aan Nederland en Vlaanderen, hadden we een etentje in Amsterdam en daar signeerde hij een exemplaar voor me met de tekst: “For Manon, who is now the 4th voice in this book! Right in the spirit of the whole endeavour. Many, many thanks, Patrick.” Ik ben natuurlijk niet de enige vertaler bij wie hij die opdracht in het boek heeft geschreven, maar het is evengoed een mooi beeld: dat het estafettestokje van Dowd naar Ness en Kay en vervolgens naar mij is gegaan. En ik ben er ook weer zo hard als ik kon mee gaan rennen.

Zoals ik al zei gaat het boek over de dertienjarige Conor die wakker schrikt uit de nachtmerrie waardoor hij elke nacht wordt geplaagd. Dan krijgt hij ineens bezoek van een monster, dat zegt dat het een paar keer zal terugkomen om hem drie verhalen te vertellen, en daarna zal Conor zijn eigen verhaal moeten vertellen: het verhaal van zijn nachtmerrie. In het begin is Conor nogal sceptisch, maar langzamerhand merkt hij dat het monster er is om hem te leren omgaan met het dreigende verlies van zijn moeder en de consequenties die dat zal hebben. Het monster dat Dowd had geschetst was een oma-achtig figuur, Ness bedacht een veel angstaanjagender monster, een mengeling van een reus en een taxusboom. Het is de taxusboom die bij het kerkje achter Conors huis staat en die geregeld om zeven over twaalf tot leven komt. De taxusboom is toepasselijk, omdat het laatste medicijn dat Conors moeder probeert daarvan gemaakt is. De verhalen die het monster vertelt, zetten Conor en de lezer telkens op het verkeerde been, waardoor de goeieriken de slechteriken worden en andersom. Een mooi gegeven is dat hetzelfde geldt voor het boek zelf, want het akelige monster blijkt eigenlijk een stuk geruststellender te

zijn dan Conors eigen vader of oma, die hem nauwelijks kunnen helpen. Het monster leert Conor om het onnoembare te accepteren. In het hele boek komt het woord ‘kanker’ of ‘chemo’ niet voor, er wordt niet benoemd dat Conors moeder waarschijnlijk zal doodgaan, maar natuurlijk weet iedereen dat het zo is. En dat is niet Conors enige angst, er zijn ook andere vragen die daaruit voortvloeien en waar hij niet over wil nadenken: Hoe moet het dan met mij? Bij wie moet ik dan wonen?

Het laatste hoofdstuk, waarin Conor met de steun van het monster afscheid neemt van zijn moeder, kan ik nog steeds niet met droge ogen lezen.

Bij het vertalen van het boek ging het er vooral om de juiste toon te treffen. Het waren niet de ingewikkelde woorden of technische termen, die me hoofdbrekers kosten; maar natuurlijk waren er wel een paar kleine vertaalprobleempjes. In het tweede verhaal dat het monster vertelt is de hoofdpersoon bijvoorbeeld een *uPOTHeCry* (Apothecary). Ik zal het bewuste fragment even voorlezen:

Along the edge of this green lived a man. His name is not important, as no one ever used it. The villagers only ever called him the Apothecary.

(“The what?” Conor asked.)

(The Apothecary, said the monster.)

(“The what?”)

Apothecary was an old-fashioned name, even then, for a chemist.

(“Oh,” Conor said. “Why didn’t you just say?”)

But the name was well-earned, because apothecaries were ancient, dealing in the old ways of medicine, too. Of herbs and barks, of concoctions brewed from berries and leaves.

Als je het woord ‘apothecary’ zo hoort klinkt het heel vreemd in Nederlandse oren, maar als je het geschreven ziet staan weet je meteen: dat is een apotheker.

Alleen is ‘apotheker’ in het Nederlands natuurlijk een heel normaal woord en helemaal niet ouderwets. Ik moest ‘apotheker’ dus gebruiken voor ‘chemist’, en voor ‘apothecary’ een

ouderwets synoniem zien te vinden. Die zijn er niet zo heel veel, je hebt ‘farmaceut’ maar dat klinkt eerder technisch dan ouderwets, en zeker niet als een aanspreektitel die vroeger wellicht voor zo iemand werd gebruikt. Al associërend kwam ik uit bij de Alchemist, en dat is misschien niet precies een synoniem voor een apotheker, maar zeker wel een voorloper ervan, dus dat paste prima. En het is ook nog wel een woord dat niet elke dertienjarige meteen zal kennen. In de vertaling klinkt het stukje nu zo:

Langs de rand van dit weiland woonde een man. Zijn naam doet er niet toe, want die gebruikte nooit iemand. De dorpingen noemden hem altijd alleen maar de Alchemist.

(‘De wat?’ vroeg Conor.)

(*De Alchemist*, zei het monster.)

(‘De wat?’)

Alchemist was een ouderwetse naam, ook toen al, voor een apotheker.

(‘O,’ zei Conor. ‘Waarom zei je dat dan niet?’)

Maar die naam paste goed bij hem, want het alchemisme was eeuwenoud en hield zich ook bezig met oude manieren van geneeskunde. Met kruiden en schors, met brouwsels van bessen en bladeren.

Verder was er nog iets wat ik in een roman voor alleen volwassenen niet zou aanpassen, maar omdat dit boek ook voor jongeren bestemd is heb ik dat in overleg met de redactie wel gedaan. Wanneer de moeder van Conor met een nieuwe behandeling bezig is (hun eufemistische benaming voor de chemokuur), zegt ze tegen Conor dat zijn oma een paar dagen komt logeren, ‘want je weet hoe ik me voel in deze fase van de behandeling, Conor...’ Ze zegt dat oma een paar van haar oude pruiken wil meenemen. Zijn moeder wrijft over haar kale hoofd en zegt: ‘I’ll look like a zombie Margaret Thatcher.’

Toen het boek in Engeland verscheen leefde Margaret Thatcher nog; ze overleed in april vorig jaar, precies toen ik met de vertaling bezig was. Op zich zou een verwijzing naar haar zombie daardoor nog toepasselijker zijn, maar ook wel wat cru. Los daarvan geldt natuurlijk dat de Nederlandse jeugd waarschijnlijk nauwelijks meer weet wie zij is, in

tegenstelling tot de jeugd in Engeland, waar ze nog veel meer een instituut is. Bovendien doelt Conors moeder met haar opmerking niet op de politieke status van Thatcher, maar alleen op haar beroemde kapsel. Ik moest dus een oudere dame zien te vinden die zowel bij de Engelse als de Nederlandse jeugd bekend was, en die eveneens een groot, opvallend kapsel had. Ik denk dat ik een waardige vervanger heb gevonden; in de vertaling zegt Conors moeder: ‘Dan zie ik eruit als de zombie van Cruella de Vil.’

Toen ik deze tekst aan het schrijven was, zag mijn dochter van tien de Engelse versie en de Nederlandse versie van het boek naast elkaar op mijn bureau liggen, en ze snapte meteen wat het verschil was tussen de beide omslagen.

‘Deze is het begin, dan komt het monster eraan, en deze is het eind, dan staat de jongen bij het graf van zijn moeder. En bij allebei schijnt de maan.’

Zo had ik het zelf nog helemaal niet bekeken, maar het is wel waar het in een notendop op neer komt.

Overigens zijn een maand geleden de filmrechten verkocht, en vorige week werd bekendgemaakt dat de film in oktober 2016 zal worden uitgebracht. Dat wordt dus nog even geduld hebben.

Dank u wel.

Manon Smits

Vertalersgeluktournee, mei – april 2014

